

A GÖMÖRPANYITI TEMETŐ NYELVI ÉS VALLÁSSZEMIOTIKAI TÁJKÉPE

Béla ISTÓK¹

ABSTRAKT

This study analyses the linguistic and religious semiotic landscape of the graveyard in Gemerská Panica (in Hungarian: Gömörpanyit). The religious semiotic space of a given area consists of the analysed area's religious and denominational symbols, as well as of the language elements (epigraphs) closely related to them. Before 1945, Gemerská Panica was inhabited mostly by citizens of Hungarian nationality speaking Hungarian language. However, population transfer after World War II changed the ethnic composition of the village. This study presupposes that the change of the village's ethnic composition is reflected in the religious semiotic landscape of the graveyard (symbols and epigraphs). Almost all of the epitaphs dated before 1945 are written in Hungarian language. However, during the decades after WWII, epigraphs in Slovak language have become more frequent. The majority of native townspeople of Gemerská Panica belonged to or still belongs to the Evangelical or Reformed denomination. In general, we can find symbols of the Evangelical or less frequently Reformed Church on gravestones from before 1945 (the former are arched, the latter pyramidal). On tombstones after WWII, the cross symbol becomes more frequent, which in our case can be seen as a symbol of Slovak Catholics relocated from Hungary.

KEYWORDS

linguistic landscape, semiotic landscape, religious semiotics, bilingualism, epigraphs, denominations

BEVEZETÉS

A nyelvi tájkép kutatásán egy meghatározott földrajzi terület – település, régió, ország stb. – vizuális nyelvhasználatának a vizsgálatát értjük. Ha a nyelvi elemeket körülvevő nem nyelvi elemek (pl. fényképek, szimbólumok, geometriai alakzatok) is az elemzés tárgyát képezik, célszerű a nyelvi tájkép fogalma helyett szemiotikai tájképről beszélnünk, ez utóbbi ugyanis magában foglalja „a nyelvi jelenségek teljes környezetének a vizsgálatát” (Balázs 2015: 46). A verbális elemeket kiegészítő nem verbális elemek felerősíthetik, de akár módosíthatják is azok jelentését.

Tanulmányomban² egy dél-szlovákiai község, a második világháború után lakosságcsere-
rén átsett Gömörpanyit³ (Gemerská Panica) temetőjének a nyelvi és vallásszemiotikai tájké-
pét vizsgálom. Gömörpanyitot 1945 előtt főleg magyar nemzetiségű, illetve anyanyelvű pol-
gárok lakták, a második világháború utáni lakosságcsere következtében azonban megváltozott
a község nemzetiségi összetétele (Sipkai 2007: 7–35). A kutatás során abból a feltevése-
ből indulok ki, hogy a lakosság nemzetiségi összetételének alakulása kiolvasható a temető nyelvi
és vallásszemiotikai tájképéből. Hipotézisem a sírokon megjelenő, a különböző vallási fele-

¹ Mgr. Istók Béla, PhD. Selye János Egyetem TKK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék. istokv@uj.ssk

² Tanulmányom *A nyelvi tájkép két dél-szlovákiai községben* című diplomadolgozatom Gömörpanyit nyelvi tájképéről szóló (al)fejezeteinek szerkesztett, részben bővített és továbbgondolt változata (lásd: Istók 2014: 15–18, 21–25, 44–46, 63).

³ Gömörpanyit a Sajószentkirály–Bánréve (Szlovákia–Magyarország) határátkelőtől mintegy 22 kilométerre, a Kassai kerület Rozsnyói járásában található.

kezetekhez kapcsolható szimbólumokkal és a síremlékeken található magyar vagy szlovák nyelvű feliratokkal igyekszem igazolni.

A temetők nyelvsemiotikai tájképéről mind ez idáig nagyon kevés tudományos igényű dolgozat született. Yael Guilat és Shoshi Waksman az izraeli katonai temetők nyelvsemiotikai tájképét vizsgálják. Felhívják a figyelmet arra, hogy a nyilvános tér nyelvi, illetve szemiotikai szempontból semmiképpen sem tekinthető semleges vagy homogén közegeknek, a hatalmi viszonyok ugyanis különböző politikai, gazdasági vagy társadalmi kontextusba helyezik azt (2014: 8). A témában olvasható még Puntigán József és Puntigán Tünde munkája, amely *A losonci református temető* sírfeliratainak a nyelvét és szimbólumait vizsgálja (2003).

Tanulmányomban a feliratok és a nyelvi dizájn kommunikatív funkciója mellett – a fenti szerzőkhöz hasonlóan – azok szimbolikus funkciójára igyekszem rámutatni. Az elemzéseket a vonatkozó történelmi eseményeket megélt idősebb adatközlőim beszámolóival és a 2013-as terepmunka során készített fényképekkel egészítem ki.

A NYELVI TÁJKÉP KUTATÁSÁNAK KIALAKULÁSA ÉS ELMÉLETE

A nyelvi tájkép [linguistic landscape] az elmúlt húsz-huszonöt évben vált önálló kutatási területté. A 2000-es évek határán számos olyan tudományos munka született, amely megalapozta a vizuális nyelvhasználat széles körű kutatásának kialakulását (lásd: Landry–Bourhis 1997, Shohamy–Gorter 2009, Blommaert 2012). A fogalmat két kanadai szociálpszichológus, Rodrigue Landry és Richard Y. Bourhis (1997) hozta létre a quebeci franciák etnolingvisztikai vitalitásának kutatására (vö. W1).

Jan Blommaert (2012: 5) nyelvi tájképen a nyilvánosság számára is látható írott nyelvi szövegek együttesét érti. Szerinte az óriásplakátok, a közúti és biztonsági jelzések, az üzletek feliratai, a graffiti és minden más, nyilvános helyen elhelyezett gyárilag vagy saját kezűleg készített felirat a vizsgált terület nyelvi tájképének részét képezi (uo).

A különféle írásjelek, határkövek és monumentális feliratok az írásbeliséggel egyidős nyelvtájkép-tervezés [linguistic landscaping] részeként már az ókorban is egy adott közösséghez tartozó (írni és) olvasni tudó emberek megszólítására, tájékoztatására szolgáltak. Bár az írásbeliség kezdetben csak egy adott közösségen belüli elit társadalmi réteg tagjait érintette, alapjaiban változtatta meg, illetve alakította át az emberiség világról alkotott képét, emellett pedig hozzájárult a nyelvi tudatosság kialakításához. A nyelvi tájkép kutatásán ennél fogva a közszférában látható szöveg tanulmányozását értjük (Coulmas 2009: 13–14).

Petteri Laihonen (2012: 35; 2013: 164) a települések nyilvános feliratainak hét vizsgálható csoportját különbözteti meg. Ezek a következők: nemzetközi, állami, önkormányzati, kereskedelmi, egyházi, magánemberek és civil szervezetek feliratai. E kategóriák természetesen további elemekkel is bővíthetők. Ilyen lehet például a temetők, az emlékművek, az információs táblák vagy a honlapok nyelvi tájképe.

Rodrigue Landry és Richard Y. Bourhis (1997) különbséget tesz a feliratok kommunikatív és szimbolikus alapfunkciója között. Az előbbi az adott település vagy régió lakosainak nyelvi összetételébe, az utóbbi pedig az általuk beszélt nyelvek státusába enged betekintést. Kétnyelvű beszélőközösségekben a kommunikatív funkció elsődleges célja a közvetlen közlés: az információátadás. A szimbolikus funkció a 19. század második felében – az európai romantika és a nemzetállam eszméjének megjelenésével – kerül előtérbe, amikor is az egyes feliratok a nemzeti identitás kifejezőeszközeivé válnak (Laihonen 2012: 27, 2013: 157–158).

A nyelvi tájkép kutatása szorosan összefügg a nyelvi ideológiák vizsgálatával is: „A nyelvi ideológiák kutatása annak elemzését jelenti, hogy a táblákat állítók, a táblákat olvasók milyen nyelven kívüli összefüggéseket, jelentéseket feltételeznek a nyelv választást, a feliratok szemiotikai tulajdonságait vagy elhelyezését illetően” (Bartha–Laihonen–Szabó 2013: 16).

Kétnyelvű környezetben gyakran találkozunk a nyelvi nacionalizmus ideológiájával. Ez a „nemzetiként» aposztrofált nyelvnek a »felmagasztalása«, mintegy szentként való tisztelete [...]. A »szentként« való tisztelet abban nyilvánul meg, hogy akárcsak az istenségeket, a nemzeti nyelvet is tökéletesnek [...], sok esetben más nyelveknél magasabb rendűnek vélik» (Lanstyák 2009: 30).

Durk Gorter és társai szerint a nyelvi tájkép kutatása erősítheti a kisebbségben élők nyelvi tudatosságát (2012: 148–163, vö. Laihonon 2013: 159). Pozitív példaként említhető a Fórum Kisebbségkutató Intézet által kiadott *Anyanyelv-használati útmutató* (Cúth–Horony–Lancz 2012), amely kérdés-felelet formájában vázolja fel a szlovákiai magyarok nyelvi, egyben vizuális nyelvhasználatára vonatkozó jogait, lehetőségeit.

HATÁRVÁLTOZÁSOK ÉS LAKOSSÁGCSERE⁴

1918-ban Magyarország egyes területeit Csehszlovákiához csatolták, aminek következtében a magyar nemzetiségű lakosok egy része mesterséges kisebbségi helyzetbe került. Az 1920-as etnikai tisztogatás során 105 ezer magyar kényszerült elhagyni az akkori Csehszlovákia területét. A feljegyzések szerint Gömörpanyitról három magyar család menekült Magyarországra. Az 1938-as bécsi döntés értelmében Csehszlovákia bizonyos területeit visszacsatolták Magyarországhoz: Gömörpanyit hét évre újra az anyaállam részévé válhatott. Mivel az 1945-ös kormányprogram a magyar nemzetiségű lakosokat kollektív bűnösnek ítélte, megfosztotta állampolgári jogaitól. Ezzel egyidőben megkezdődött a magyar lakosok kitepítése Csehszlovákiából. 1944 és 1948 között több tízezer magyart fogtak kényszerszolgálatra vagy hurcoltak koncentrációs táborba. 1947 és 1949 között a lakosságcsere-egyezmény értelmében megközelítőleg 76 ezer magyart telepítettek át Csehszlovákiából Magyarországra. 1946-ban a reszlovakizáció⁵ részeként 327 ezer magyart kényszerítettek nemzetiségének megtagadására. Az üldöztetés és meghurcoltatás elől körülbelül 10 ezer magyar menekült külföldre. Gömörpanyitról a legtöbben Magyarországra távoztak, de akadtak olyanok is, akik Amerikát választották a szebb jövő reményében. A magyar tannyelvű gömörpanyiti alapiskola 1945-ben bezárta kapuit. Ugyanebben az évben öt szlovák családot telepítettek a községbe, melynek néhány tagját magasabb funkcióval jutalmazták. 1946-ban a reszlovakizácírra vonatkozó kormányhatározat nyomására körülbelül 10 gömörpanyiti család vallotta magát magyar helyett szlovák nemzetiségűnek. A feljegyzések szerint megközelítőleg 10 családot vihettek kényszerszolgálatra csehországi nagybirtokosokhoz. Az 1947-es lakosságcsere-egyezmény értelmében annyi szlovákiai magyart telepítettek át Magyarországra, ahány magyarországi szlovák benyújtotta Szlovákiába való áttelepülési kérelmét. Gömörpanyit összlakosságának megközelítőleg a fele (48 család – 207 személy) volt kénytelen maga mögött hagyni otthonát, és áttelepülni Magyarországra. Helyükre 48 szlovák család, összesen 246 személy érkezett: egy részük önkéntelenül, másokat pedig szebbnél szebb ígéretekkel győzték meg a Mátrában toborzó csehszlovák politikusok. A tősgyökeres gömörpanyitiak és a betelepültek legtöbbször magyarul kommunikáltak egymással, a mátrai szlovákok egy része ugyanis jól beszélt magyarul (Sipkai 2007: 7–35).

Gömörpanyit egyik legidősebb lakosa egy 2013-as beszélgetésünk során elmesélte, hogyan vált szlovák községgé a gyermekkorában még színmagyar település:

⁴ A történelmi áttekintés Sipkai Sándor jegyzeteit (2007) veszi alapul.

⁵ „A lakosságcserevel párhuzamosan a felvidéki magyarság számának csökkenését célozta az ún. reszlovakizációs, vagyis »visszaszlovákosítási« kampány is. A reszlovakizáció hivatalosan abból a feltevésből indult ki, hogy a Szlovákiában élő magyarság nagy része az elmúlt évszázadokban, különösen pedig a 19. sz.-ban elmagyarosított vagy elmagyarosodott szlovák, akiknek a reszlovakizáció útján lehetőséget adnak arra, hogy visszatérjenek »eredeti« szlovák nemzetiségükhöz» (Popély 2002: 472–473).

„Hetvennégy éves vagyok. Kilencéves koromig három szlovák nő jött be a faluba, korábban egy se volt. Aztán a *Beneš-dekrétumok* által úgy *megkeverték a falut*, hogy most több a szlovák, mint a magyar. Amikor 47-ben betelepítették őket ide, bevezették a *pridel* (ejtsd: *prígyel!*), vagyis a fejadagot. Meg volt szabva, hogy egy fejre, ki mennyi jutalékot kap. Körülbelül ekkor telepítették át ide a mátrai szlovákokat, oszt mivel egyszerre kaptuk a fejadót meg őket is, rájuk maradt a *pridel* jelző.”

GÖMÖRPANYIT NEMZETISÉGI ÖSSZETÉTELÉNEK ALAKULÁSA

A lakosok száma évtizedről évtizedre csökkenő tendenciát mutat Gömörpanyiton: 1991-ben 805-en, 2001-ben 729-en, 2011 pedig már csak 660-an lakosa volt a községnek (W2, W3).⁶ A szlovákok és a magyarok száma egyaránt csökken, a falu nemzetiségi összetételét illetően azonban a szlovákoké nő: 1991-ben 50%, 2011-ben pedig 55%, ami hozzávetőleg 5%-os növekedést jelent. Ezzel szemben a magyarok száma 20 év alatt 9%-kal csökkent: 1991-ben még a lakosság csaknem fele, 49%-a magyar nemzetiségű volt, 2011-ben ez a szám már alig haladta meg a 40%-ot (lásd: 1. táblázat).

Nemzetiség/Év	1991	2001	2011
szlovák	404 (50,19%)	379 (51,99%)	360 (54,55%)
magyar	395 (49,07%)	341 (46,78%)	269 (40,76%)
roma	0 (0,00%)	2 (0,27%)	9 (1,36%)
egyéb vagy nem megállapított	6 (0,74%)	7 (0,96%)	22 (3,33%)
Összesen	805	729	660

1. táblázat: A lakosság száma nemzetiségi hovatartozás szerint (a Szlovák Statisztikai Hivatal adatai – W2 és W3 – alapján)

A magyarok számának csökkenését Gömörpanyiton a következőképpen magyarázta az egyik adatközlő:

„A nagyszülők még magyarok voltak, a szülők tudnak magyarul is, szlovákul is, de azok gyerekei már csak szlovákul beszélnek. Nagyon szomorú, hogy sok magyar szülő szlovák iskolába küldi a gyereket, mert azt hiszi, hogy úgy majd jobban tud érvényesülni. Pedig az én unokám is magyar, magyar iskolába járt, most meg Kassára jár szlovák főiskolára, oszt nincsen problémája a szlovák nyelvel... Itt, Panyiton elég sok a vegyes házasság: egy magyar férfi elvesz egy szlovák nőt, vagy egy szlovák férfi egy magyar nőt, és a gyereket már szlovákul tanítják meg beszélni. Az a gyerek aztán a környéken megtanulja a magyar nyelvet is, de az már nem olyan, mintha kezdetektől fogva magyarul nevelték volna.”

„A MÚLT MESÉL”: A GÖMÖRPANYITI TEMETŐ NYELVI TÁJKÉPE

Gunther Kress és Theo van Leeuwen szemiotikaprofesszorok a *Képolvasás [Reading Images]* című könyvükben megteremtik a vizuális dizájn fogalom- és példatárát (vö. Virág 2013: 496). Véleményük szerint a világról alkotott mentális képünk a társadalmi interakciók nemcsak verbális, hanem vizuális nyelvtani ismereteinkkel történő dekódolásával jön létre (Kress–Leeuwen 1996: 3, vö. Virág 2013: 497). A jelet a saussure-i jelfogalom és a pierce-i jeltípusok alapján a jelölő (forma) és jelölt (jelentés) motivált kapcsolataként értelmezik (vö. Virág 2013: 497).

⁶ A kézirat leadásakor még nem voltak publikusak a 2021-es népszámlálás eredményei.

„A vizuális kommunikáció mindig kódolt, akkor tűnik átlátszónak, ha az adott kultúra tagjai vagyunk. A szemiotikai tájkép kifejezés olyan képre utal, mint a táj, amely földrajzi adottságokhoz kötött, vagyis kultúrákhoz kapcsolódik. Másrészt emberi produktum, amelynek csak kontextusban van jelentése, és folyamatosan változó” (Virág 2013: 498).

A gömörpanyiti temető nyelvi tájképéből kiolvasható a község nemzetiségi összetételének múltbéli alakulása. A temető területén három reprezentatív sírkőtípust figyelhetünk meg: (1) boltíves tetejűvel általában az evangélikusoknál, (2) gúla fedelűvel a reformátusoknál találkozunk, (3) a kereszt pedig a katolikusok szimbóluma. A község egyik legidősebb lakosa fehérvita a figyelmemet arra, hogy egy-egy sírkő vagy azon található szimbólum elárulhatja, hogy magyar vagy szlovák személy nyughelyéről van-e szó: a gömörpanyiti magyarok általában az evangélikus vagy a református vallásfelekezethez tartoznak, illetve tartoztak, a Magyarországról áttelepült szlovákok és azok leszármazottai pedig többnyire katolikusok (voltak).

A második világháborút követő lakosságcsere előtti évtizedekből csaknem kizárólag magyar nyelvű sírfeliratokat találtam: ezek meghatározó része boltíves alakú, vagyis feltételezhetően evangélikusoké. Az 1945 előtti néhány síron megjelenik a kereszt is mint szimbólum: az adatközlőim elmondása szerint ez esetben még a második világháborút megelőzően Gömörpanyitra költözött és elhunyt, elsősorban magyar nemzetiségű, illetve anyanyelvű személyekről van szó. A második világháború utáni lakosságcsere-egyezmény értelmében a Gömörpanyitról Magyarországra áttelepített magyarok házaiba mátrai szlovákok költöztek, akik az egyik adatközlőm elmondása szerint *egyől egyig* katolikusok (voltak). Ennek fényében korántsem meglepő, hogy az 1945-ös sírhelyeken az évek múlásával párhuzamosan egyre többször jelenik meg a kereszt mint a katolikus vallásfelekezet szimbóluma, és egyre több a szlovák nyelvű sírfelirat is. Az adatközlőim elmondása szerint a szlovák sírokon azért találunk sok magyar családnevet (pl. *Szabad, Szőke, Völgyi, Szombathelyi, Kékeši* stb.), mert a Gömörpanyitra áttelepült szlovákok még a magyarországi szlovák kisebbség tagjaiként különféle üzleti megfontolásoktól vezérelve *magyarosították a nevüket*.

Az 1. ábrán egy magyar házaspár sírkövei láthatók. A bal oldali emlék gúla alakú teteje a feleség református voltára enged következtetni. Ezt támasztja alá a magyar felirat feletti fűzfa mint a református vallásfelekezet szimbóluma is: a szomorúfűz a halál, a gyász, a fájdalom jelképeként értelmezhető. A jobb oldali sírkő a valószínűleg evangélikus férj nyughelyét jelöli, boltíves emlékekkel ugyanis a lutheránusoknál szoktunk találkozni.

A 2. ábrán egy szlovák házaspár nyughelye látható. A rajta lévő kereszt és a Krisztus-ábrázolás a katolikus vallásfelekezet szimbóluma.

1. ábra: Egy magyar házaspár sírkövei (re-

2. ábra: Egy szlovák házaspár (katolikus)

formátus feleség, evangélikus férj)

sírköve

A legrégebbi olvasható állapotban lévő feliratok a XIX. század második feléből származnak, ezek mindegyike magyar nyelvű. Kiváló állapotban találjuk két 48–49-es honvéd tüzér, Kerepessy Ferenc és Kerepessy Bertalan sírját. A síremléken látható szomorú fűz a református felekezet jelképe, a fejkő körüli piros-fehér-zöld szalag pedig a magyar nemzeti-ségi tudat kifejezőeszköze. Az adatközlőim elmondása szerint a XIX. század második és a XX. század első feléből való *elhagyatott, nem gondozott, nagyon rossz állapotban lévő* vagy *tönkrement* sírköveket, illetve azok darabjait az elmúlt évtizedben egy, a temető bejáratánál kialakított sírkertbe helyezték át. Az adatközlőim felhívták a figyelmemet arra, hogy a sírkertben jórészt református és evangélikus köveket találunk, s mivel a sírok a második világháború előtti korokból származnak, valószínűleg magyar emberek emlékeiről van szó. Egy itt álló kőoszlopon a következő kétnyelvű feliratot olvashatjuk: *Elődeink emlékére / Na pamiatku našich predkov*. A magyar felirat megelőzi a szlovák nyelvűt, ami az egyik adatközlő véleménye szerint is megerősíti a korábbi állítást.

A temető szlovák sírjainak emléktábláin leggyakrabban két típusú feliratot figyelhetünk meg: a *Tu odpočiva(jú) – Itt nyugszik/nyugszanak* – kezdetű és az *Odpočívaj(te) v pokoji! – Nyugodj(ék)/Nyugodjanak békében!* – befejezésűt. A sírfeliratok között csupán négy szlovák nyelvű verset, illetve idézetet találunk (lásd: 2. táblázat).

Szlovák nyelvű felirat	Magyar nyelvű fordítás
ČO NÁM BOLO MILÉ, TO NÁM BOH VZAL, V SRDCI NÁM ZOSTAL, BOL A ŽIAL.	AMI SZÁMUNKRA KEDVES VOLT, AZT ISTEN ELVETTE TÓLÜNK, A SZÍVÜNKBEN MEGMARADT, HOGY VOLT ÉS A BÁNAT.
VŠETKO POMINIE, LEN LÁSKA OSTANE, LEBO LÁSKA JE BOH.	MINDEN ELMÚLIK, CSAK A SZERETET MARAD MEG, MERT A SZERTET [EGYENLŐ] ISTEN.
HOCI ŤA ZEM RODNÁ SKRÝVA, TVOJE SRDCE V NAŠICH BÝVA.	NOHA A SZÜLŐFÖLD REJTEGET TÉGED, SZÍVED A MIÉINKBEN ÉL.
...ČO ŽIVOT ROZDELIL, VEČNOSŤ SPOJI NAVEKY.	...AMIT AZ ÉLET KETTEVÁLASZT, AZ ÖRÖKLÉT ÖRÖK IDŐKRE ÖSSZEKÖTI.

2. táblázat: Szlovák nyelvű versek

A magyar feliratok skálája a szlovák feliratokéhoz képest sokkal színesebb: többféle vers, idézet vagy gondolat gazdagítja a magyar sírok emléktábláit. A legnépszerűbb motívumok közé a család és Isten tartoznak (példaként lásd: 3. táblázat).

KICSI CSALÁDOMAT JÉZUSOMRA BÍ- ZOM, KIKHEZ NEM SZÓLHATTAM UTOLSÓ ÓRÁMON.	NE KELTSETEK ENDEM ALSZOM MÁR CSENDESEN VÁRATLAN HALÁLOM ÍGY RENDELTE ISTEN
---	--

3. táblázat: Magyar nyelvű versek

Az ikonikus nyelv [iconic language] is része a temetők nyelvi tájképének: az elhunyt személy portréja a nyelvi dizájn [linguistic design] integrált részeként fogható fel (vö. Guilat-Waksman 2012: 19). A legtöbb temetőben különféle technikai megoldásokkal találkozunk: a klasszikus előhívott (egyik adatközlő szavaival élve: „divatjamúlt”) fényképek mellett egyre gyakoribbak („divatosabbak”) a lézergravírozott márványtábla-portrék (lásd: 3. ábra).

3. ábra: Újszerű nyelvi dizájn

A szemiotikai tájkép részét képezik a sírkövön és a körülötte elhelyezett tárgyak (lásd: 3. ábra): ezek explicit (pl. nyitott könyv szöveggel) vagy implicit módon (pl. játék, zászló, baba) válhatnak a gyász kifejezőeszközeivé (vö. Guilat–Waksman 2012: 20). A gömörpanyiti temetőben a leggyakrabban megjelenő szimbolikus tartalommal bíró elemek a kis angyal mint oltalmazó és a szív mint a szeretet kifejezőeszköze.

A temető területén egy olyan magyar sírt is találunk, melynek emléktáblája a többi nyughely emléktáblájával ellentétben a hegyoldalról nem a község irányába, hanem attól elfelé tekint. Az egyik adatközlőm elmesélte, hogy egy olyan magyar ember sírjáról van szó, akit a második világháború után a lakosságcsere-egyezmény értelmében akarata ellenére is Magyarországra telepítettek, élete utolsó éveit azonban szülőfalujában, Gömörpanyiton töltötte. Végakarata szerint ezen a helyen temették el, a községből kifelé tekintő emléktábla pedig a hazától való megfosztottság szimbóluma (lásd: 4. ábra).

4. ábra: Egy „fordított” sír

A régmúlt emlékei, illetve feliratai még egynyelvű magyar beszélőközösségről árulkodnak, a temető nyelvi tájképéből azonban kiolvasható, hogy a XX. század közepének és második felének eseményei megváltoztatták az egykoron „színmagyar” község nemzetiségi összetételét. A 2000-es évek elején épült halottasház tetején található kereszt már nemcsak a katolikusok, hanem közvetett módon a Mátrából Gömörpanyitra betelepült és ma már többségben lévő szlovák nemzetiségűek ismertetőjegye is. A 2013-ban végzett terepmunkám során kizárólag egynyelvű szlovák plakát függött a bejáratnál, egy jólészti (szlovákul: *Jovice*) sírköves hirdetése: *Kamenárstvo Štefan Tóth – Hrobky, hroby, pomníky, lampy, lampáše...*, ami magyar fordításban a következőt jelenti: *Tóth Štefan kőfaragó – Kripták, sírok, emlékművek, lámpák, lámpások...* A temető területén mindössze az első világháborúban elesett katonák tiszteletére állított (és a sírkerti) síremlékeket jelölő felirat kétnyelvű, a szlovák felirat megelőzi a magyart, betűméretében és -típusában teljesen azonos vele (lásd: 4. táblázat).

1919
ČESŤ PAMIAŤKE ČERVENOARMEJCOV!
A VÖRÖS KATONÁK EMLÉKÉNEK TISZTELETÉRE!

4. táblázat: Egy kétnyelvű síremlék

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányomban Gömörpanyit (Gemerksá Panica) temetőjének nyelvi és vallásszemiotikai tájképét vizsgáltam. Egy adott terület vallásszemiotikai tájképét egyrészt a vizsgált terület vallási, illetve felekezeti szimbólumai, másrészt pedig az ezekkel szorosan összefüggő nyelvi elemek (feliratok) alkotják. Gömörpanyitot 1945 előtt jórészt magyar nemzetiségű és anyanyelvű polgárok lakták, a második világháború utáni lakosságcsere azonban megváltoztatta a község nemzetiségi összetételét. A kutatás során abból a feltevésből indultam ki, hogy a lakosság nemzetiségi összetételének a változása kiolvasható a temető vallásszemiotikai tájképéből (a szimbólumokból és a feliratokból). Az 1945 előtti sírfeliratok csaknem mindegyike magyar, a második világháborút követő évtizedekben azonban egyre gyakoribbá válnak a szlovák nyelvű sírfeliratok. A tősgyökeres gömörpanyitiak többsége az evangélikus és a református vallásfelekezethez tartozott, illetve tartozik. Az 1945 előtti sírköveken általában evangélikus, ritkábban református szimbólumokat találunk (az előbbieket boltíves, az utóbbiak pedig gúlafedelűek). A világháború utáni síremlékeken egyre többször jelenik meg a kereszt, amely jelen esetben a Magyarországról betelepült szlovák katolikusok jelképeként értelmezhető.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] Balázs Géza 2015. Jelzavar. A szemiotikai tájak topográfiája. In Balázs Géza – Pölcz Ádám (szerk.): *Tájszemiotika*. Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest. 43–53.
- [2] Bartha Csilla – Laihonen, Petteri – Szabó Tamás Péter 2013. Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben. Egy új kutatási területről. *Pro Minoritate*. 23. évf. 3. sz. 13–28.
- [3] Blommaert, Jan 2012. *Chronicles of complexity. Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes*. Tilburg University. Tilburg.
- [4] Coulmas, Florian 2009. Linguistic landscaping and the seed of the public space. In Shohamy, Elana – Gorter, Durk (eds.): *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. Routledge. New York. 13–24.

- [5] Cúth Csaba – Horony Ákos – Lancz Attila 2012. *Nyelvi jogok Szlovákiában. Anyanyelv-használati útmutató*. Fórum Kisebbségkutató Intézet. Somorja.
- [6] Guilat, Yael – Waksman, Shoshi 2012. The Linguistic Landscape of Israel's Military Cemeteries as a field of Symbolic Contestation. In Koll-Stobbe, Amei – Knospe, Sebastian (eds.): *Language Contact in Times of Globalization*. Peter Lang Publication – Greifswald University.
- [7] Istók Béla 2014. *Nyelvi tájkép két dél-szlovákiai községben* [diplomamunka]. Comenius Egyetem. Pozsony.
- [8] Kress, Gunther – Van Leeuwen, Theo 1996. *Reading Images*. Routledge. London.
- [9] Laihonen, Petteri 2012. Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 14. évf. 3. sz. 27–49.
- [10] Laihonen, Petteri 2013. Csikszentdomokosi nyelvi tájkép. *Székelyföld*. 17. évf. 7. sz. 157–177.
- [11] Landry, Rodrigue – Bourhis, Richard 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology*. Vol. 16. No. 1. 23–49.
- [12] Lanstyák István 2009. Nyelvi ideológiák és filozófiák. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 11. évf. 1. sz. 27–44.
- [13] Popély Árpád 2002. Lakosságcsere és rezlovakizáció. *Demográfia*. 45. évf. 4. sz. 472–473.
- [14] Puntigán József – Puntigán Tünde 2003. *A losonci református temető*. Fórum Kisebbségkutató Intézet. Komárom.
- [15] Shohamy, Elana – Gorter, Durk 2009. Introduction. In Shohamy, Elana – Gorter, Durk (eds.): *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. Routledge. London. 1–10.
- [16] Sipkai Sándor 2007. *Szomorúan szóltak a harangok. Az 1945–1947-es események Gömörpanyit vonatkozásában*. Gömörpanyit.
- [17] Virág Ágnes 2013. A multimodalitás nyomában. *Magyar Nyelv*. 137. évf. 4. sz. 496–501.

FORRÁSOK

W1 = <http://www.nytud.hu/nyelvitajkep/> (2021. 07. 25.)

W2 = <http://app.statistics.sk/mosmis/sk/run.html> (2014. 01. 01.)

W3 = <http://portal.statistics.sk/files/obce-narodnost.pdf> (2014. 01. 01.)